SKRYTÉ PRÍBEHY PETRŽALSKÉHO UMENIA: JURAJ MIHALÍK

Príbeh výnimočného výtvarníka, ktorého viaceré diela sa dostali do verejného priestoru Petržalky v 80. rokoch, je plný prekvapení.

Aj pre jeho svojskú osobnosť, kontakty s „protispoločenskými živlami“, ktorým poskytoval útočisko vo svojom ateliéri v Horskom parku, sa **Juraj Mihalík** v roku 1983 dostal do sporu s režimom a bol vylúčený zo Zväzu slovenských výtvarných umelcov, čím mu bola prakticky znemožnená sochárska činnosť. Začal sa teda venovať keramike, ktorú spočiatku predával v tržnici a po Nežnej revolúcii (aktívne sa jej zúčastnil ako tlmočník a v prvých slobodných voľbách sa podieľal na kampani strany Verejnosť proti násiliu) otvoril v centre Bratislavy obchod so svojimi výrobkami. Až do roku 2000, kedy predal licencie svojich diel holandskej firme, vytvoril vyše päťsto návrhov. Jeho hravá keramika sa dodnes predáva po celom svete v limitovaných edíciách 150 – 500 kusov.

Skončilo v zbere

Jeho prvé petržalské dielo, ktoré vytvoril v roku 1981 s **Michalom Studeným**, bol plechový smaltovaný reliéf na bočnej fasáde domu na **Rovniankovej 15** (nad predajňou papiernictva).

Dielo malo podľa zadania reprezentovať *„úspechy socialistickej spoločnosti a mierový život“*. Autori tému zobrazili v podobe farebnej dúhy medzi oblakmi, ktoré boli namaľované na rôzne tvarovaných plechových kazetách. Keďže sa však o dielo nikto nestaral, zhruba po tridsiatich rokoch od osadenia začali niektoré časti vypadávať. Jeho osud bol spečatený v roku 2013, kedy ho pri zatepľovaní domu z bezpečnostných dôvodov demontovali. (Pri demontáži sa ukázalo, že kazety sú plné holubieho trusu, vajíčok a dokonca mŕtvych holubov.) Napriek snahám sa reliéf, žiaľ, nepodarilo zachrániť, nieto opäť osadiť – a skončil v zberných surovinách.

Plastika Mrak (1982) je dnes jediným zachovaným Michalíkovým dielom v Petržalke. | Foto: Archív M. K.

Prvé problémy

Neďaleko sa však dodnes nachádza jediné zachované Mihalíkovo petržalské dielo – **plastika Mrak**, umiestnená medzi borovicami **na Osuského ulici** (pred reštauráciou Engerau).

Hliníkový mrak vytvorený z prelínajúcich sa oblúkov je osadený do vysokého betónového podstavca. Realizáciu diela v roku 1982 sprevádzali komplikácie. Pri kolaudácii jeden z členov komisie presadil, aby autorovi nebol vyplatený honorár a pôvodne plánované vymaľovanie vrchnej kovovej časti plastiky (mala mať podobnú farebnosť ako reliéf s dúhou) sa tiež neuskutočnilo.

Stĺp vzdelávania

Mihalík bol aj autorom dvoch interiérových reliéfov na tému peňažníctva **na Holíčskej ulici**, v priestoroch bývalej Štátnej sporiteľne – tie sa však nezachovali.

Neďaleko odtiaľ mal v súvislosti s výstavbou rýchlodráhy vyrásť tzv. združený objekt občianskej vybavenosti a v pasáži, ktorá mala spájať objekt so stanicou rýchlodráhy a terasy na dnešnej Topoľčianskej, mala byť umiestnená Mihalíkova keramická **Hradná fontána**.

Po uvoľnení politických pomerov pred rokom 1989 sa Mihalík dostal k dvom zadaniam pre Petržalku, no ani jedno dielo sa nezachovalo. Jedným bolo **stĺporadie piatich keramických stĺpov** na **nákupnom centre MIVA** na Bzovíckej ulici, ktoré bolo odstránené pri prestavbe budovy.

Druhou realizáciou bol **keramický stĺp pred základnou školou na Tupolevovej**.

Stĺp vzdelania stál pri ZŠ Tupolevova. Vyvolal mnoho vášní, nakoniec ho odstránili. | Foto: Archív M. K.

Aj toto dielo vyvolalo nevídaný rozruch. Objednávka bola zadaná ako **Stĺp vzdelávania** a hneď po jeho osadení v roku 1988 sa zniesla vlna kritiky z radov zamestnancov školy a rodičov žiakov. Stĺp tvorili na seba naukladané keramické diely, ktoré predstavovali *„postupnosť pri spoznávaní sveta“*. Zakončovalo ho zvieratko, ktoré v kritickom článku Roľnícke noviny definovali ako *„tvor sediaci ako pes, rohy má ako krava, pysk ako prasa a na krku zvonec ako ovca“*. Práve toto zvieratko bolo kameňom úrazu, pretože kvôli nemu vraj *„žiaci dielo posmešne spájajú s menami pedagogických pracovníkov školy“*.

Zvieratko sa vráti

Po búrlivých diskusiách v roku 1989 aj za účasti autora sa rozhodlo, že dielo premiestnia na iné verejné priestranstvo v lokalite Dvory. To sa však už neuskutočnilo, pretože prišiel november 1989.

Čo sa s dielom stalo potom, nevieme úplne presne. Podľa autora vrchná časť so zvieratkom záhadne zmizla a zvyšok sa postupne tiež roztratil. Dnes po stĺpe ostal pred školou iba betónový sokel.

Dielo bolo považované za stratené až do roku 2019, kedy sa v jednom areáli v Petržalke znenazdania objavil keramický „kravo-prasa-pes“. Niektoré časti mal obité, odlomenú mal i hlavu.

Dnes je zvieratko bezpečne uskladnené a čaká na rekonštrukciu, po ktorej by mohlo byť opätovne osadené na niektorom z verejných priestranstiev Petržalky.

Martin Kleibl

Plechový smaltovaný reliéf Dúha býval nad papiernictvom na Rovniankovej 15. | Foto: Archív M. K.

STÁLE HO DOKÁŽE NIEČO PREKVAPIŤ

V roku 2014 vydal fotograf **Martin Kleibl** knihu Petržalka – Prekvapivý sprievodca mestskou časťou. A v podstate už vtedy sa začal rodiť jeho ďalší veľký projekt – Skryté príbehy petržalského umenia.

V súlade so zákonom nazývaným Hlava V (päť), ktorý investorom určoval venovať isté percento z rozpočtu stavby aj na umelecké dielo, vznikali od 80. rokov na vtedy novo budovanom sídlisku aj desiatky sôch, reliéfov, mozaík či monumentálnych malieb na panelákoch.

Ambíciou nového Kleiblovho projektu je zmapovať umelecké diela, ktoré Petržalku stále zdobia, pripomenúť tie, ktoré – žiaľ, často nenávratne – zmizli, ale napríklad aj odhaliť príbehy tých, ktoré boli naplánované, no nikdy sa nezrealizovali.

Päť krabíc

Cenným zdrojom informácií je najmä Štátny národný archív, kde sa nachádza kompletný archív Slovenského fondu výtvarných umení, ktorý fungoval ako sprostredkovateľ medzi investorom, staviteľmi a umelcami. *„Viem sa tam dočítať, ako dielo vznikalo, koľko stálo, ako prebiehal proces jeho posudzovania komisiami. Materiály obsahujú aj návrhy, fotografie alebo modely a obrazovú dokumentáciu. Ak nájdem aj zápisnicu z odovzdávania diela, viem, že bolo zrealizované – a vďaka tomu si môžem overiť, či ešte existuje alebo z rôznych príčin zmizlo,“* vysvetľuje Kleibl a priznáva, že ide o veľmi zdĺhavý proces, keďže počas jednej návštevy môže preštudovať „iba“ päť krabíc materiálov – navyše, výskum robí vo voľnom čase.

Mala sedieť na fontáne

Mnohé z umeleckých diel zmizli v nenávratne – niektoré odstránili pri rekonštrukciách budov; boli aj také, ktoré zrejme skončili v zberných surovinách. Pátranie po ich osudoch je vzrušujúce, no Kleibla veľmi zaujímajú aj diela, ktoré sa realizácie nedočkali. *„Výtvarné dotvorenie Petržalky sa väčšinou robilo až v druhej polovici 80. rokov a zákon Hlava V platil len do roku 1990, takže niektoré rozrobené zákazky sa stopli,“* hovorí. Iné zasa súviseli s výstavbou metra, ktoré sa – ako vieme – napokon nepostavilo.

Z nezrealizovaných diel spomína projekt, ktorý v 2. polovici 70. rokov na objednávku navrhli

Fotograf Martin Kleibl už roky mapuje a zachraňuje petržalské umenie. Foto: Matej Kalina, Plus 7 dní

vtedy začínajúci architekti **Peter Jančo** a **Pavol Mrázek**, autori Domu kultúry Zrkadlový háj. Išlo o sústavu obrovských transparentov, ktoré mali lemovať cestu od hraničného priechodu Berg do Bratislavy. *„Mali propagovať vyspelosť našej krajiny. Mali tam byť politické heslá, reklamy na štátne podniky a pomedzi to mali byť zachované priehľady na Bratislavský hrad, aby ten cudzinec, čo vstupoval do socialistického Československa cez Bratislavu, mal dojem, že je to tu vyspelé,“* opisuje.

Človek mieni, investor mení. Aj viaceré diela boli síce zrealizované, no inak, než bolo v pláne. Takým je i Zenové dievča z Turnianskej ulice od Vladimíra Havrillu. Obyvatelia lokality ju poznajú ako sochu sediacu na „veži“ z kvádrov, no *„pôvodne mala byť súčasťou fontány, sedieť na jej okraji a pozerať na päťmetrový kužeľ,“* prekvapuje Kleibl.

Ako archeológ

Aj keď je Petržalka rozsiahla, predsa len, dá sa ešte v sídliskovej galérii umenia nájsť niečo nové? Kleibl odpovedá bez zaváhania – áno. *„Aj po toľkých rokoch, čo sa tomu venujem, ma vedia veci prekvapiť. Napríklad pred internátom Ekonomickej univerzity stoja také bronzové ‚tyčky‘. Myslel som, že to je celé umelecké dielo, no raz som si všimol, že z trávy pri nich trčí kameň. Zaujalo ma to, priniesol som si lopatku a metličku ako archeológ a spod tej trávy som postupne odkopal sedem kameňov, ktoré – ako som zistil – sú súčasťou tohto diela. Na každom kameni sú znaky – symboly slnka, oheň, skarabeus... Keďže autor, Štefan Tóth, už nežije, zatiaľ sa mi nepodarilo dešifrovať, čo znamenajú, ale pátram po tom,“* hovorí Kleibl.

Keď skončí mapovanie petržalského sídliskového umenia, chcel by ho predstaviť aj verejnosti. *„Rád by som urobil výstavu a vydal knihu s bohatým obrazovým materiálom,“* plánuje. Malú ochutnávku bude zatiaľ čitateľom prinášať aspoň prostredníctvom novín Naša Petržalka.

Martina Štefániková